

การให้บริการทันตกรรมหลัง COVID-19 เข้าสู่โรคประจำถิ่น

รศ.ทพญ.ดร. รัชณี อัมพรอร่ามเวทย์

ภาควิชาจุลชีววิทยา คณะทันตแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การระบาดของโรคติดเชื้อระบบทางเดินหายใจจากเชื้อโคโรนาไวรัส หรือ COVID-19 ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวทั่วโลกถึงแนวทางการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อของระบบทางเดินหายใจ โดยเฉพาะการให้บริการทางทันตกรรมซึ่งจัดว่าเป็นการให้บริการทางสาธารณสุขที่มีความเสี่ยงสูงที่สุดต่อการติดโรคของระบบทางเดินหายใจ ก่อนการระบาดของโรค COVID-19 ทันตบุคลากรหลีกเลี่ยงการเผชิญกับโรคของระบบทางเดินหายใจมาโดยตลอด โดยจะยึดถือปฏิบัติเพียงหลักการ Standard precautions การให้การรักษาทางทันตกรรมโดยใช้หลักการของ Airborne precautions เข้ามาร่วมด้วยนั้นนับว่าเป็นเรื่องยากมากหรือแทบเป็นไปไม่ได้ในขณะนั้น องค์ประกอบที่สำคัญของ Standard precautions และ Airborne precautions แสดงให้เห็นในตารางที่ 1 โดยองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ Airborne precautions นั้นยากที่จะนำมาปฏิบัติในคลินิกทันตกรรมทุกแห่งคือ การใส่ PPE ที่ต้องสามารถป้องกันทางเดินหายใจของผู้ให้บริการได้ เช่นหน้ากาก N95 การจัดการกับระบบหมุนเวียนของอากาศในคลินิกให้สามารถเจือจางอากาศติดเชื้อที่เกิดขึ้นขณะให้การรักษได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลถึงความปลอดภัยต่อทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ รวมถึงการคัดกรองผู้ป่วยด้วยอาการของโรคของระบบทางเดินหายใจอย่างเข้มข้น และมาตรการเสริมอื่นๆ ที่ช่วยลดความเสี่ยงจากการฟุ้งกระจายของละอองฝอยขณะให้การรักษาทางทันตกรรม อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นและสามารถปฏิบัติจนเป็นปกติได้แล้วในช่วงระยะเวลากว่าสองปีที่ระบบให้บริการทันตกรรมภายในประเทศเราค่อยๆ ปรับตัวเข้าสู่มาตรฐานการให้บริการใหม่

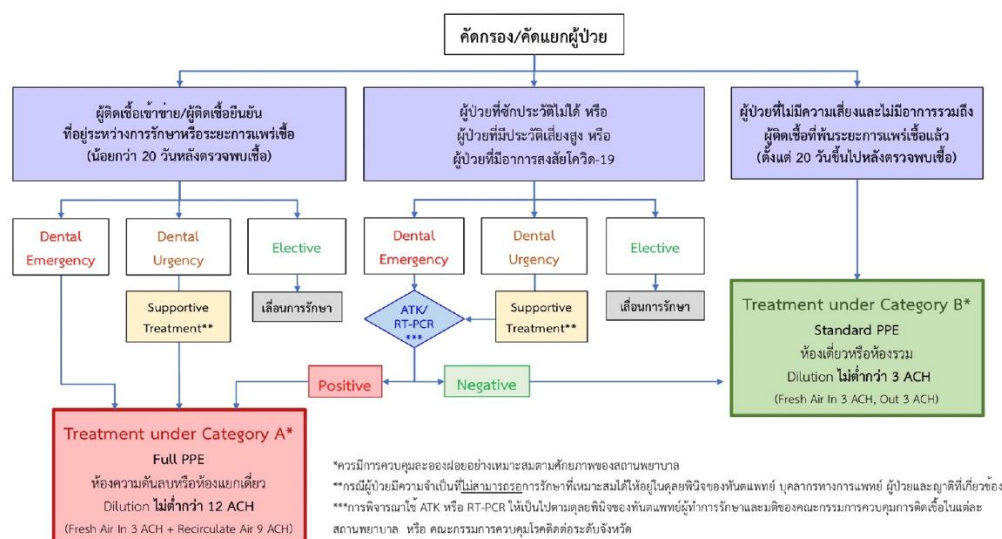
ตารางที่ 1: องค์ประกอบที่สำคัญของ Standard precautions และ Transmission-based precautions (Contact, Droplet, Airborne)

Standard precautions	Contact precautions	Droplet precautions	Airborne precautions
1. การล้างมือ (Hand washing)	√	√	√
2. การป้องกันตนเอง (Personal Protection)	√ (Gloves, Gown)	√ (Mask, Face shield)	√ (Gown, Face shield, N95)
3. การจัดการกับเครื่องมือที่ใช้ในการรักษาผู้ป่วย (Patient care equipment)			
4. การทำความสะอาดพื้นผิว (Environmental surfaces)			
5. การจัดการกับผ้า (Linens)			
6. การป้องกันการบาดเจ็บ (Injury prevention)			
7. การทิ้งขยะ (Waste disposal)			
8. สุขอนามัยของทางเดินหายใจ ใจามอย่างถูกวิธี (Respiratory hygiene and cough etiquette)			
			Administrative control: postpone elective, appoint for urgent
			Environmental control: Ventilation
			Additional PPE: N95

ภายหลังจากที่ COVID-19 ถูกประกาศให้เป็นโรคประจำถิ่นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2565 กรมการแพทย์ได้ออกประกาศ เรื่อง แนวทางปฏิบัติทางทันตกรรมวิถีใหม่ในสถานการณักระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เข้าสู่ระยะโรคประจำถิ่น ประกาศ ณ วันที่ 1 ก.ค. 2565 ซึ่งสาระสำคัญของประกาศฉบับนี้ยังคงให้ความสำคัญกับการควบคุมการติดต่อของโรคระบบทางเดินหายใจในคลินิกทันตกรรมอยู่ จึงนับเป็นการกำหนดแนวปฏิบัติวิถีใหม่ทางทันตกรรมให้ถือปฏิบัติต่อกันไปโดยแท้จริง แนวปฏิบัตินี้มีความคล้ายคลึงกับแนวปฏิบัติในการให้บริการขณะ COVID-19 ยังเป็นโรคติดต่อร้ายแรง โดยมีการผ่อนปรนบางมาตรการ ในการให้บริการทันตกรรมนับจากนี้ไปประเด็นที่ทันตบุคลากรควรให้ความสำคัญในการป้องกันการติดต่อของโรคระบบทางเดินหายใจ มี 4 ข้อด้วยกันคือ

1. การคัดกรอง/คัดแยกผู้ป่วย (Triage/screening)

การคัดกรองผู้ป่วยที่มีอาการแสดงของโรคระบบทางเดินหายใจ ยังคงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญมาก หากผู้ป่วยมีอาการแสดงเหล่านี้ ควรเลื่อนการรักษาที่ไม่เร่งด่วนออกไปก่อน หากจำเป็นต้องให้การรักษาไม่ว่ากรณีเร่งด่วนหรือฉุกเฉินควรพิจารณาทำการตรวจคัดกรอง COVID-19 ด้วย ATK หรือ RT-PCR และให้การรักษาในห้องทันตกรรมที่มีลักษณะเป็นห้องเดี่ยวและมีการจัดการระบบระบายอากาศที่ดี (อย่างน้อย 12 Air Change per Hour: ACH) บุคลากรใส่อุปกรณ์ป้องกันตนเองแบบเต็มขั้น (Full PPE) โดยเน้นให้มีกาวน์กันน้ำและหน้ากาก N95 มาตรการเหล่านี้ยังใช้กับการให้การรักษาฉุกเฉินกับผู้ป่วยที่ยืนยันว่าป่วยด้วย COVID-19 และยังไม่พ้นระยะแพร่เชื้อ หรือยังไม่พ้นระยะปลอดภัย ซึ่งในประกาศฉบับนี้กำหนดระยะปลอดภัยในการรับบริการทันตกรรมของผู้ป่วย COVID-19 อยู่ที่ 20 วัน หลังจากวันที่ตรวจพบ (ระยะปลอดภัยที่จะรับบริการทางทันตกรรมนี้กำหนดจากเวลาสองเท่าของระยะที่คาดว่าผู้ป่วยจะไม่แพร่เชื้อแล้วในทางการแพทย์) ส่วนผู้ป่วยที่คัดกรองแล้วไม่มีความเสี่ยงคือไม่มีอาการของโรคระบบทางเดินหายใจหรือป่วยด้วยโรค COVID-19 มาเกิน 20 วันแล้วสามารถรับบริการทันตกรรมได้ตามปกติ ในห้องแยกเดี่ยวหรือห้องรวมได้ โดยผู้ให้บริการสามารถใส่อุปกรณ์ป้องกันแบบ standard PPE ได้

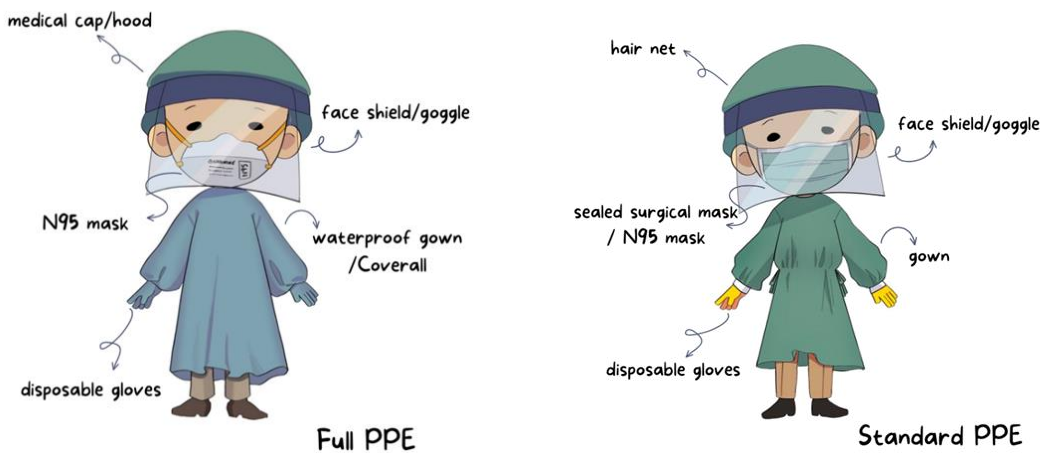

รูปที่ 1: แนวทางคัดกรองผู้ป่วย¹

2. อุปกรณ์ส่วนบุคคลป้องกันการติดเชื้อ (Personal Protective Equipment, PPE)

อุปกรณ์ป้องกันตนเองพื้นฐาน (standard PPE) ที่แนะนำให้ทันตบุคลากรใส่ในการให้การรักษาทันตกรรมตามปกติคือ เสื้อกาวน์ ซึ่งอาจเป็นกาวน์ผ้าหรือกาวน์แบบใช้ครั้งเดียวทิ้ง ในกรณีนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นกาวน์กันน้ำแล้วเพราะงานทันตกรรมมีโอกาสปนเปื้อนจากละอองฝอยซึ่งโดยทั่วไปไม่เป็ยกชุมโรค หมวกคลุมผมและหน้ากาก N95 ยังแนะนำให้ใส่ต่อไป ในกรณีที่ไม่สามารถหา N95 ได้อนุโลมให้ใช้หน้ากากอนามัยที่ทำการซีลที่ขอบเพื่อป้องกันการรั่วของอากาศจากด้านข้าง ร่วมกับการใส่ face shield และ ถุงมือ

อุปกรณ์ป้องกันตนเองแบบเต็มขั้น (full PPE) ให้ใส่กาวน์กันน้ำ (Waterproof gown) หรือ ชุดป้องกันแบบ Medical protective coverall ใส่หมวกคลุมศีรษะ หน้ากาก N95 (หรืออุปกรณ์ป้องกันทางเดินหายใจที่ดีกว่า) ร่วมกับ face shield หรือแว่นป้องกันตา (goggle) และถุงมือ

รูปที่ 2: อุปกรณ์ส่วนบุคคลป้องกันการติดเชื้อ¹

3. การควบคุมการติดเชื้อจากละอองฝอย (Local Control of Aerosol)

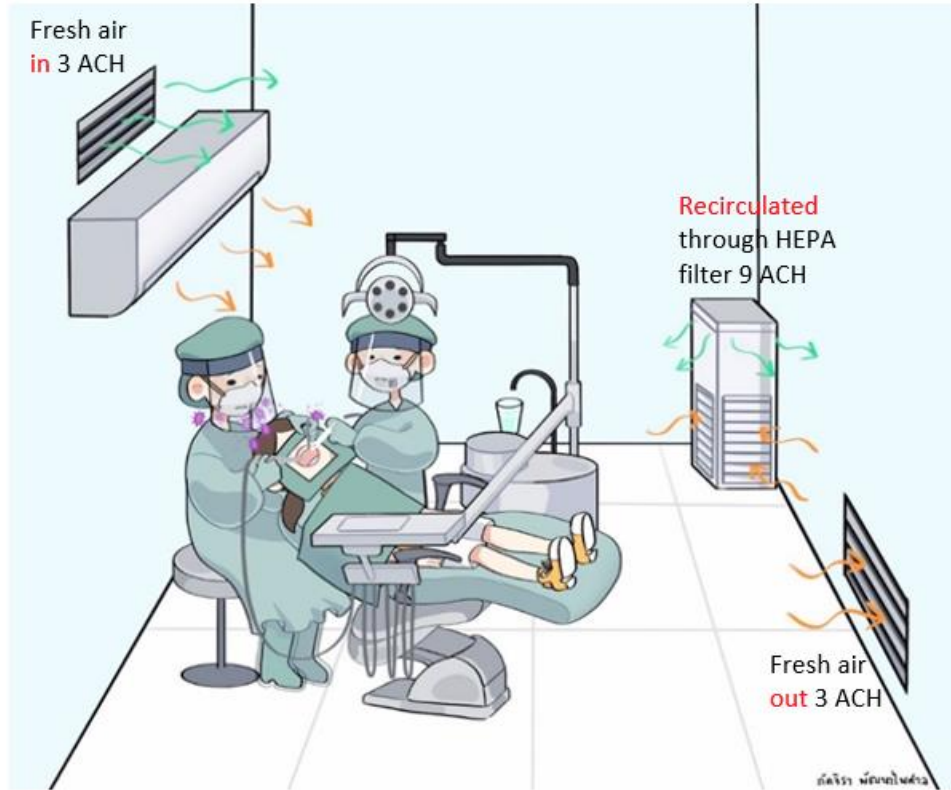
ในขณะที่ให้การรักษาทันตกรรมมาตรการต่างๆ ที่สามารถช่วยลดหรือช่วยควบคุมการฟุ้งกระจายของละอองฝอยยังคงมีความจำเป็น และยังคงต้องปฏิบัติต่อไป เช่น การให้ผู้ป่วยบ้วนปากด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อก่อนเริ่มทำการหัตถการ เป็นมาตรการที่สามารถทำได้ง่ายและมีประสิทธิภาพ ถึงแม้ว่าจะไม่ช่วยลดปริมาณการฟุ้งกระจายของละอองฝอยแต่สามารถลดความมีชีวิตของเชื้อที่ฟุ้งออกมากับละอองฝอยได้ น้ำยาฆ่าเชื้อที่แนะนำให้ใช้มีหลายชนิด ได้แก่ 0.12 – 0.2 % คลอเฮกซิดีนกลูโคเนต (จัดเป็น gold standard ในการใช้เป็นน้ำยาบ้วนปากก่อนทำการหัตถการ) 0.2% โพรพิโดนไอโอดีน 1% ไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์ หรือ 0.05% โซทิลไพรดิเนียมคลอไรด์ (CPC) น้ำยาแต่ละชนิดมีประสิทธิภาพและข้อดีข้อเสียแตกต่างกัน แต่ทุกชนิดมีประสิทธิภาพในการลดเชื้อที่ฟุ้งออกมากับละอองฝอยที่เกิดจากหัตถการทันตกรรมทั้งสิ้น คลอเฮกซิดีนและโพรพิโดนไอโอดีน นั้นเป็นน้ำยาเคมีฆ่าเชื้อที่มีคุณสมบัติเด่นคือมีฤทธิ์คงค้างอยู่บนพื้นผิวได้นานแม้ถูกชะล้างด้วยน้ำแล้ว ดังนั้นสามารถให้ผู้ผู้ป่วยบ้วนน้ำตามได้ภายหลังบ้วนด้วยน้ำยาสองชนิดนี้เพื่อกำจัดรสชาติอันไม่พึงประสงค์ นอกจากนี้มาตรการอื่นๆ ที่ใช้ในการลดการฟุ้งกระจายของละอองฝอยเช่น การใช้เครื่องดูดกำลังสูงแบบใช้ภายในช่องปากได้ (intra oral high power

suction) หรือเครื่องดูดละอองฝอยแบบใช้ภายนอกช่องปาก (Extra Oral Suction: EOS) การทำหัตถการโดยใช้แผ่นยางกันน้ำลายในกรณีที่สามารถทำได้ ยังควรปฏิบัติให้เป็นวิธีปกติกติ

4. การจัดการสิ่งแวดล้อม (Environment Control)

ประเด็นสำคัญในหัวข้อนี้คือการจัดการให้มีการระบายอากาศอย่างเหมาะสมในคลินิกทันตกรรม โดยในคลินิกที่ให้บริการผู้ป่วยที่คัดกรองแล้วว่าไม่มีความเสี่ยงแนะนำให้มีการระบายอากาศในคลินิกอย่างน้อย 3 ACH (in-out) ด้วยอากาศบริสุทธิ์ (fresh air) ซึ่งเป็นมาตรฐานต่ำสุดของการจัดการคุณภาพอากาศภายในอาคาร ซึ่ง 3 ACH fresh air นั้นนอกจากจะช่วยเจือจางอากาศติดเชื้อที่เกิดจากหัตถการในคลินิกแล้วยังช่วยเจือจางก๊าซหรือสารเคมีที่เกิดจากกิจกรรมต่างๆ ในคลินิกด้วย เช่น ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ และกลิ่นของสารเคมี สำหรับห้องทันตกรรมที่จะให้การรักษากลุ่มเสี่ยงควรจัดให้มีการระบายอากาศไม่ต่ำกว่า 12 ACH โดยอย่างน้อยที่สุดควรจัดให้มีการระบายอากาศด้วยอากาศบริสุทธิ์ (fresh air in/out) อย่างน้อย 3 ACH ส่วนที่เหลืออีก 9 ACH สามารถใช้การหมุนเวียนอากาศภายในห้องรักษาด้วยการบำบัดอากาศผ่านเครื่องฟอกอากาศชนิด HEPA filter (recirculate through HEPA filtration) ซึ่งรวมแล้วควรได้ 12 ACH หรือมากกว่า เพียงระลึกไว้เสมอว่าการระบายอากาศโดยใช้อากาศบริสุทธิ์ทั้ง 12 ACH เดิมเข้ามาให้คลินิกย่อมดีกว่าการหมุนเวียนอากาศผ่านเครื่องฟอก HEPA แต่อย่างไรก็ตามการเติมอากาศบริสุทธิ์จากภายนอกเข้ามาทั้ง 12 ACH มีข้อจำกัดเรื่องการควบคุมอุณหภูมิและความสะอาดของอากาศที่เติมเข้ามา หากไม่ทำให้อากาศเย็นลงก่อนจะส่งผลต่ออุณหภูมิและความชื้นภายในคลินิกได้ ส่งผลให้วิธีเติมอากาศบริสุทธิ์ทั้ง 12 ACH จะสิ้นเปลืองค่าไฟฟ้ามาก อย่างไรก็ตามการหมุนเวียนอากาศผ่านเครื่องฟอกชนิด HEPA ควรมีการบำรุงรักษาเปลี่ยนไส้กรองอากาศตามระยะเวลาเพื่อให้ได้ประสิทธิภาพเป็นไปตามที่คาดหวัง นอกจากนี้ควรออกแบบทิศทางการไหลของอากาศภายในคลินิกจากบริเวณที่สกปรกน้อยไปยังบริเวณที่สกปรกมากเพื่อเพิ่มความปลอดภัยสูงสุด

การจัดการสิ่งแวดล้อมยังรวมไปถึงการทำความสะอาดพื้นผิวในคลินิกอย่างเหมาะสมและทั่วถึง การจัดการสิ่งแวดล้อมในการถ่ายภาพรังสี ข้อพึงระวังในการติดตั้งชิ้นงานทันตกรรมนอกช่องปากควรมีการฆ่าเชื้อชิ้นงานก่อนและมีการใช้เครื่องดูดความแรงสูงนอกช่องปากช่วยดูดละอองที่เกิดจากการกรอแต่งชิ้นงาน รวมทั้งการแนะนำให้แม่บ้านทำความสะอาดภายในบริเวณคลินิกมีการใส่อุปกรณ์ป้องกันตนเองอย่างเหมาะสม

รูปที่ 3: การออกแบบระบบระบายอากาศในคลินิกทันตกรรม

SAFETY CONCERNS IN DENTAL CLINIC DURING COVID-19 ENDEMIC

✓ Triage

via phone

Onsite

Tele-dentistry

✓ PPE

N95

Isolation gown

Face shield

✓ Local Source Control of Aerosol

Antiseptic mouth rinse

HVE

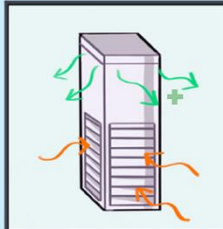

Rubber dam

✓ Environment Control

Ventilation

HEPA

Surface disinfection

ภาพโดย น.ส.กัตจิรา พัฒนาไพศาล

รูปที่ 4: มาตรการสำคัญในการป้องกันการติดต่อของ COVID-19 และโรคระบบทางเดินหายใจในคลินิกทันตกรรม

เอกสารอ้างอิง

1. ประกาศกรมการแพทย์ เรื่อง แนวทางปฏิบัติทางทันตกรรมวิธีใหม่ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เข้าสู่ระยะโรคประจำถิ่น ประกาศ ณ วันที่ 1 ก.ค. 2565
2. Ampornaramveth R. Control of Airborne Infection in Dental Clinics. (Review) Journal of the Dental Association of Thailand 2021 Vol. 71 (4), pp247-257